

Amerikalı Askerî Tabip Clyde Sinclair Ford'un Balkan Savaşları'na Dair Sıhî Gözlemleri

Yunus Emre TEKİNSOY

Tokat Gaziosmanpaşa Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü; yunusemretekinsoy@gmail.com; ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-1806-4542>

Özet

Birinci Balkan Savaşı'nda Bulgaristan, Sırbistan, Yunanistan ve Karadağ'ın oluşturduğu Balkan İttifakı karşısında ağır bir mağlubiyet alan Osmanlı Devleti, yaklaşık 500 yıldır elinde tuttuğu Balkan coğrafyasını 1913 yılına gelindiğinde terk etmek zorunda kalmıştır. Avrupa'da ittifakların kurulduğu ve gerginliğin arttığı bir ortamda Balkanlar'da 1912'de başlayan savaş, en çok Avrupa kamuoyu olmak üzere, dünyanın dikkatinin bu coğrafyaya odaklanmasını sağlamıştır. Savaşı takip etmek isteyen gazeteciler, başta İstanbul olmak üzere muharip devletlerin başkentlerine gitmişler ve gazetelerine cepheden haberler göndermişlerdir. Savaşı takip edenler arasında tarafsız devletlerin askeri uzmanları, diplomatlar ve diğer yetkililer de çeşitli vazifelerle ya da gözlemci olarak yer almışlardır. Amerika Birleşik Devletleri (ABD) Ordusu'nda binbaşı rütbesiyle askeri tabip olarak görevli olan Clyde Sinclair Ford da bu kişilerden birisidir. Sinclair açısından 1912 yılında hastalık izninden dolayı Avrupa'ya yaptığı seyahat Birinci Balkan Savaşı'nın başlamasıyla bambaşka bir hal almıştır. Amerikan Binbaşı, Birinci Balkan Savaşı döneminde İstanbul'da ABD Kızılhaç'ı adına Taşkılla Hastanesi'nde sorumluluğunu üstlendiği iki koşuşt baş cerrah olarak görev yapmış, ikinci Balkan Savaşı'nda Bulgar ordusuna sıhî hizmette bulunmuştur. ABD'ye geri döndükten sonra 1915 yılında Balkan Savaşları ile ilgili Fort Leavenworth Ordu Hizmet Okulları'nda (The Army Service Schools Fort Leavenworth) subaylara yönelik olarak bir dizi ders vermiştir. Bu derslerde Balkan savaşlarının nedenleri, savaşının gelişimi, Osmanlı ve Bulgar ordularının durumu gibi konuların yanında askeri tabip olması ve bizzat savaşta görev almasından dolayı savaş yaralanmaları ve salgın hastalıklarla ilgili gözlemlerini aktarmıştır. Verdiği dersler aynı yıl içerisinde "The Balkan Wars: Being a Series of Lectures Delivered at the Army Service Schools, Fort Leavenworth" başlığıyla yayımlanmıştır. Çalışmamızda ilk olarak Clyde Sinclair Ford'un kısa biyografisine yer verilmiş, ardından Balkan Savaşlarını anlattığı eserindeki bölümlerin değerlendirilmesi yapılmış ve askeri tabip olmasından dolayı savaşa dair sıhî gözlemleri açıklanmaya çalışılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Balkan, Savaş, Ford, Sağlık, Yaralanma, Salgınlar.

Medical Observations of the American Military Physician Clyde Sinclair Ford on the Balkan Wars

Abstract

Upon a heavy defeat against the Balkan Alliance formed by Bulgaria, Serbia, Greece, and Montenegro, the Ottoman Empire had to leave the Balkan geography, which it had governed for nearly 500 years, in 1913. In 1912, the war that started in the Balkans in an environment where alliances were formed and tensions increased in Europe caused the attention of the world, especially the European public, to focus on this geography. Journalists who purposed to follow the war went to the capitals of the warring states, especially İstanbul, and presented some news from the front after a while. In addition, military experts, diplomats, and other officials from neutral states followed the war for various missions or as observers. Clyde Sinclair Ford, who was serving as a military doctor with the rank of major commander in the US Army, was one of these people. His travel to Europe due to sick leave in 1912 took a completely different turn with the start of the First Balkan War. He served as the chief surgeon in two wards of the Taşkılla Hospital in İstanbul on behalf of the US Red Cross during the First Balkan War, and he also provided medical service to the Bulgarian army in the Second Balkan War. After returning to the United States, he gave a series of lectures on the Balkan Wars to officers at The Army Service Schools Fort Leavenworth in 1915. In addition to the causes of the Balkan Wars, the development of the war, and the situation of the Ottoman and Bulgarian armies, he conveyed his observations about war injuries and epidemic diseases in these lectures because he was a military doctor and took part in the war. The lectures he gave were published in the same year with the title "The Balkan Wars: Being a Series of Lectures delivered at the Army Service Schools, Fort Leavenworth". In this present study, a brief biography of Clyde Sinclair Ford is given, the chapters in his work are evaluated, and his medical observations about the war are tried to be explained because he was a military doctor.

Keywords: Balkan, War, Ford, Health, Injury, Epidemics.

1 Giriş

Clyde Sinclair Ford, 20 Aralık 1867'de ABD'nin Batı Virginia Eyaleti'nin Ohio şehrinde doğmuştur. Ohio Wesleyan Üniversitesi'nde başladığı lisans eğitimini 1889'da, New York'taki Columbia Üniversitesi'nde başladığı tıp eğitimini 1894'te tamamlayarak diploma almaya hak kazanmıştır. İş hayatında ilk görev yeri Ohio Wheeling'dir. 1898 yılında gerçekleşen ABD-İspanya Savaşı'na Amerikan piyadeleri ile birlikte katılmıştır. 12 Aralık 1898'de Birleşik Devletler Ordu Tabipler Birliği'ne kabul edilmiştir. ABD Ordusu'nda oldukça renkli bir kariyere sahip olmuştur. Balkan Savaşları sırasında,

Amerikan Kızılhaç'ı ve İstanbul'daki Amerikan Büyükelçiliği'nin yardımıyla Türkiye ve Bulgaristan'da savaş yaralıları için oluşturulan hastanelerde görev almıştır. Savaş esnasında verdiği hizmetlerden dolayı, Sultan V. Mehmed Reşad ve Bulgar Kralı Ferdinand tarafından taltif edilmiş, nişanlar almıştır. Birinci Dünya Savaşı başladığında tarafsız devlet ABD'yi temsilen İngiltere ve Fransa'da gözlemci olarak bulunmuştur. ABD'nin savaşa girmesiyle birlikte Brest şehri yakınlarındaki Tahliye Hastanesi'nin komutanlığını yapmıştır. Birinci Dünya Savaşı'nın ilerleyen günlerinde Amerikan Askeri Misyonu'nun bir parçası olarak Kırım'daki Beyaz Rus Ordusu'nda göreve atanmıştır. 20 Kasım 1920'de fiziki rahatsızlıklarından dolayı ordudan Albay rütbesiyle emekliye ayrılmıştır. Emekliliği sonrasında 1925 yılına kadar Şanghay'da ABD Posta Acenteliği'ni üstlenmiştir. 1925'te ABD'ye dönmüş ve hayatını Florida şehrinde devam ettirmiştir. Clyde Sinclair Ford, 29 Aralık 1953'te Florida, Sarasota'daki evinde 86 yaşında ölmüştür. Biyografisinden anlaşıldığına göre, bahçıvanlıkla yakından ilgili olan Ford, "swatow portakalı" ve "liçi ağacının" Çin'den Florida'ya getirilmesini sağlamıştır. Lucy Ford ile evlenmiş kayıtlardan anlaşıldığı kadarıyla çocuğu olmamıştır. Elli beş yıl boyunca Shriners (Tapınakçılar) üyesi olmuştur (Obituaries, The Military Surgeon, 1954: 249; Baird, 1914: 122;).

Clyde Sinclair Ford'un, 1915 yılında yayımlanan, "The Balkan Wars: Being a Series of Lectures Delivered at the Army Service Schools, Fort Leavenworth" (Balkan Savaşları: Fort Leavenworth Ordu Hizmet Okullarında Yapılan Bir Dizi Ders) ve 1916 yılında yayımlanan "Gunshot Roentgenograms: A Collection of Roentgenograms Taken in Constantinople During the Turko-Balkan War, 1912-1913, Illustrating Some Gunshot Wounds in the Turkish Army" (Ateşli Silah Röntgenogramları: Türk-Balkan Savaşı, 1912-1913 Sırasında İstanbul'da Çekilmiş Bir Röntgenogram Koleksiyonu, Türk Ordusunda Bazı Ateşli Silah Yaralarını Gösterir) başlıklı iki hacimli eserin yanında "The Care of The Wounded in The Balkan Wars"¹ (Balkan Savaşları'nda Yaralıların Bakımı) başlıklı ve yedi sayfalık kısa bir eseri daha bulunmaktadır.

Bu çalışma, "The Balkan Wars: Being a Series of Lectures delivered at the Army Service Schools, Fort Leavenworth" başlıklı eserde yer alan bilgiler ışığında Clyde Sinclair Ford'un Balkan Savaşları'ndaki sıhî gözlemlerini ortaya koymak amacıyla hazırlanmıştır.

2 Yöntem

Bu çalışmada nitel araştırma yöntemlerinden doküman analizi kullanılmıştır. Çalışmada kullanılan doküman Clyde Sinclair Ford'un, "The Balkan Wars: Being a Series of Lectures Delivered at the Army Service Schools, Fort Leavenworth" başlıklı eseridir. Eser, Kansas Eyaleti, Fort Leavenworth Ordu Hizmet Okulları'nda yazarın ABD subaylarına yönelik verdiği Balkan Savaşları ile ilgili toplam beş dersin kitaplaştırılmış halidir. Ford, eserinde, ilk olarak Balkan Savaşları ilgili genel bilgiler vermiştir. Bu bilgilerin yanı sıra Osmanlı ve Bulgar ordularında hizmet gören yaralı askerlerin tedavisiyle ilgilendiğinden bu konudaki şahitliklerine de eserinde geniş yer vermiştir. Eserinin asıl orijinal yönü ise savaş döneme ait sıhî gözlemleridir. Çalışmada öncelikle Ford'un Avrupa'ya gelişi ve savaş boyunca bulunduğu yerler kendi verdiği bilgiler ve diğer kaynaklardan alınan verilerle ortaya çıkarılmıştır. Ardından eserin bölümleri genel bir değerlendirmeye tabi tutulmuştur. Son olarak savaş döneminde Ford'un sıhî gözlemleri değerlendirilmiştir.

3 Bulgular

3.1 Clyde Sinclair Ford'un Avrupa'ya Gelişi ve Balkan Savaşları Boyunca Bulunduğu Yerler

Clyde Sinclair Ford'un ABD'den Avrupa'ya seyahati 1912 yılında gerçekleşmiştir. Ford, "The Balkan Wars: Being a Series of Lectures Delivered at the Army Service Schools, Fort Leavenworth" eserinin giriş bölümünde Avrupa'da izlediği rota ve bulunduğu yerlerle ilgili bilgi vermektedir. Eserindeki ifadelerinden anlaşıldığına göre bu seyahatin nedeni "hastalık izni"dir. Gemiyi yaptığı seyahati neticesinde ilk olarak 1 Temmuz 1912'de o dönem Avusturya-Macaristan İmparatorluğu'na ait bir liman olan Trieste'ye ulaşmıştır. Bu limandan Adriyatik Denizi'nin doğu sahili boyunca Dalmaçya kıyılarında bulunan ve Avusturya'nın başlıca deniz üsleri konumundaki Pola, Sebenicio, Spalato, Ragusa'da molalar vermiş, kendi ifadesiyle; "Avusturya'nın ve dünyanın en iyi askerî deniz üslerinden biri olan" Kotor Limanı'na ulaşmıştır. Buradan posta arabasıyla Karadağ'ın başkenti Çetina'ya ve İşkodra Gölü'ne gitmiştir. Dönüşte Fiume (Rijeka)'den trenle Trieste'ye geçmiş ve deniz yoluyla Venedik'e ulaşmıştır. Eylül 1912'de trenle Viyana'dan Budapeşte, Belgrad, Sofya ve Edirne yoluyla İstanbul'a varmıştır. İstanbul'da üç hafta kalan Ford, o vakitler İstanbul'un her yerinde yaklaşan savaş hakkında büyük ve hararetle söylentiler işittiğini fakat bu söylentileri tam olarak inandırıcı bulmadığını dile getirmiştir. İstanbul'dan ayrıldıktan sonra, önce deniz yoluyla Romanya'nın liman şehri Köstence'ye geçtiğini ve Bükreş yoluyla Paris'e gittiğini ifade etmektedir. Balkan devletleri ile Osmanlı Devleti arasında savaşın fiilen 17 Ekim 1912'de başladığını ifade eden yazar, 1912 yılı Ekim ayının son günlerinde Paris kamuoyunun iki sürükleyici ve büyük dünya olayı arasında

¹ Ford'un bu eseri, daha önce "The Survey" dergisinde aynı başlıkla yayımlanan makalesinin tekrar basılmış halidir. Bkz. (Ford, 1915a, 367-370).

bölündüğünü söylemektedir. Yazarın dilinden bu iki olay şu şekilde ifade edilmiştir: “Ayasofya’da yeni bir Hıristiyan ekmek-şarap ayini umutları uyandıran Trakya’daki Türk ordusunun bozgunu ve Amerikan Cumhuriyeti’nin emniyetini tehdit eden boyutta bir polis komplosunu ifşa eden New York’taki Becker cinayet davası.” Ford, eserinde ABD’ye dönmek yerine İstanbul’a gitmeyi tercih ettiğini ifade etmektedir. Birinci Balkan Savaşı’nın başlaması üzerine Ford, 31 Ekim 1912’de Paris’ten trenle hareket etmiş ve ilk olarak Köstence’ye varmıştır. 3 Kasım 1912’de Çatalca’da Bulgarlara karşı Türk Ordusunun savunma hattı oluşturduğu günlerde² İstanbul’a ulaşmıştır (Ford, 1915: III-IV).

İstanbul’a gelince, dönemin Amerikan büyükelçisi Rockhill’in başkanlığında oluşturulmuş Amerikan Kızılhaç Cemiyeti’nin saha bölümünün baş cerrahı olarak atanmıştır. Osmanlı Hükümeti ile yapılan görüşmeler neticesinde Taşkışla’da oluşturulan hastanede Amerikan Kızılhaç’ı tarafından verilen hizmetlerin başında bulunmuştur (Ford, 1915: IV). Bir ameliyat odası ile 120 yataklı ve birçok yaralı askerin olduğu iki koğuşun profesyonel bakımını, idari ve mali destek işlerini üstlenmiştir. Amerika’nın İstanbul Büyükelçisi Rockhill tarafından gönderilen rapora göre, burada 510 vaka tedavi edilmiş ve hastalardan üçü ateşli silah yaralanmalarından ve üçü de septik vakadan ölmüştür³. Amerikan Kızılhaç’ının hizmet verdiği bu birimde Clyde Sinclair Ford’un dışında Dr. Walton (ABD’li), Dr. Kazakos (Yunan), Dr. Tahir Bey (Türk), ikisi Ermeni beş hemşire, bir Fransız erkek hemşire, elçilik personelinden D. Alton Davis ve Montefiore Judelsohn, tercüman, hastane kâhyası gibi kişiler de görev almıştır. İki koğuşta yaralı askerlere verilen hizmetin dışında Taşkışla Hastanesi’nin çamaşırhanesi⁴ Ford, Hoffman Philip ve Davis tarafından organize edilmiş ve üç ay boyunca Amerikan Kızılhaç’ı tarafından yönetilmiştir (House Of Representatives, 63d Congress 2d Session, Report No. 1053: 1). Ford, bir aylık hizmetinin ardından hastalık izninin sona ermesi nedeniyle İstanbul’dan ayrılmak üzereyken Amerikan elçisinin talebi üzerine görev süresi uzatılmıştır (Subject: Re Major Clyde S. Ford, Medical Corps, Remaining in Constantinople, etc: December 2, 1912). Taşkışla Hastanesi’ndeki görevinin dışında iki hafta boyunca ABD Elçiliği’nden Hoffman Philip ve İskoç bir Presbiteryen rahibi olan Robert Frew⁵ ile beraber Ayastefanos’taki kolera kampının idare, iaşe ve malî destek işlerini üzerine alan Kızılhaç heyetinin sorumluluğunu üstlenmiştir. Nisan 1913’te Çatalca hattında Sıhhiye Müfettişi Abdüsselâm Paşa ile iki sıhî teftişte yer almıştır. İlkinde Hadımköy’den Karadeniz’e kadar ordunun sağ kanadındaki kampları ve sıhhiye istasyonlarını, ikincisinde, Büyükçekmece’nin ötesindeki ileri bölgeyi de içine alacak biçimde, Marmara Denizi’ne kadar uzanan sol kanattaki kamp ve sıhhiye istasyonlarının teftişine katılmıştır (Ford, 1915: V). Clyde Sinclair Ford ve beraberindeki heyetin Osmanlı Devleti’ndeki hizmeti 6 Kasım 1912’de başlamış ve 3 Mayıs 1913’te sona ermiştir (House Of Representatives, 63d Congress 2d Session, Report No. 1053: 1).

Şekil 1. Clyde Sinclair Ford, Sıhhiye Müfettişi Abdüsselâm Paşa ve Osmanlı heyeti ile birlikte Çatalca Hattı’nda (Ford, 1915a, s. 367)

² ABD’nin İstanbul Büyükelçiliği’nde görevli Hoffman Philip’in raporuna göre Ford, İstanbul’a 1 Kasım 1912’de ulaşmıştır. Bkz. (House Of Representatives, 63d Congress 2d Session, Report No. 1053: 2).

³ Ford eserinde Taşkışla’da hizmet gördüğü sürede tam organ kaybı yaşamadan 600 hastanın tedavi edildiğini ve üç ölüm vakasının gerçekleştiğini belirtmektedir. Bkz. (Ford, 1915: III-IV).

⁴ Hoffman Philip’in anlatımına göre, Amerikan Kızılhaç Heyeti Taşkışla Hastanesi’nde hizmet verirken, Türk Kızılay’ının, Amerikan Kızılhaç’ı ve diğer kaynaklardan temin edilen ve kışlalarda Türk yetkililer tarafından dağıtılan büyük miktarlardaki pamuklu hastane giysileri ve çarşafı tükenmiş ve yenileri temin edilememiştir. Bu sırada hastanede birkaç kolera vakası ortaya çıkmış ve temizliğin sürdürülmesi hayati önem kazanmıştır. Ford, konuyu araştırmış ve kısa süre sonra giysi ve çarşaf kıtlığının nedenini bulmuştur. Taşkışla’ya gelen binlerce yaralı ve hasta askerin kirli elbiseleri ve çarşafı yıkanmamış ve çamaşırhanede istiflenmiştir. Philip bu kirli elbiselerin mevcudunun 10.000’den fazla olduğunu ifade etmektedir. Ford, işçi istihdamı ve yakıt alımıyla düşük maliyetle çalışan bir çamaşırhane kurmayı başarmış, günlük 1.000 temiz çamaşırın hastanede kullanılmasını sağlamıştır. Çamaşırhanenin yönetimi birkaç ay sonra Türk yetkililere devredilmiştir. Bkz. (House Of Representatives, 63d Congress 2d Session, Report No. 1053: 3).

⁵ Rahip Frew ve ya Dr. Robert Frew olarak bilinir. British Relief Müdürü ve İngiliz rahibidir. İngiliz Gizli Teşkilâtının İstanbul örgütünün başında bulunmuştur. Atatürk Nutuk’ta İngiliz Muhipleri Cemiyeti’nin lideri olduğundan bahsetmektedir. Bkz. (Atatürk, 1989: 8).

Ford, İkinci Balkan Savaşı başlayınca 11 Temmuz 1913'te İstanbul'dan ayrılmıştır. Karadeniz yoluyla Bulgaristan'ın Burgaz Limanı'na, oradan da trenle Sofya'ya geçmiştir. Sofya'da birkaç gün kaldıktan sonra, 5. Bulgar Sahra Ordusu'nun karargâhının da bulunduğu, Makedonya Cephesi'ndeki yaralılar için oluşturulan Köstendil'deki Bulgar Tahliye Hastanesi'ne askerî vazifeye atanmıştır. Ateşkes esnasında vazifeli bulunduğu hastanenin baş cerrahı tarafından 5. Ordu'nun savaştığı alanlara, kamplara ve sıhhiye istasyonlarına götürülmüştür. İkinci Balkan Savaşı'nın sona ermesiyle birlikte Sırp Harp Bakanlığı'ndan alınan izinle Sofya'daki Amerikan ve İngiliz askerî ataşeleri ile Sofya'dan Niş'e ve oradan da Kumanova ve Makedonya'daki Bregalnitça Vadisi'ndeki Koçana'ya kadar gitme imkânı elde etmiştir. 1913 Eylül ayının sonlarında Tuna, Köstence ve Karadeniz yoluyla İstanbul'a dönmüştür. Aynı yılın Ekim ayında Edirne-Çorlu hattını gezmiş, Çatalca ve Silivri bölgelerinde incelemelerde bulunmuştur. Aralık 1913'te Şark Ekspresi ile İstanbul'dan ayrılmış, Belgrad, Budapeşte ve Viyana yoluyla Paris'e ulaşmıştır (Ford, 1915: V).

3.2 Ford'un 'The Balkan Wars: Being a Series of Lectures Delivered at the Army Service Schools, Fort Leavenworth' Eserinin İçeriği

Bu eser, 1915'te Ordu Hizmet Okulları (Press of the Army Service Schools) tarafından basılmıştır. Eser, Kansas Eyaleti, Fort Leavenworth Ordu Hizmet Okulları'nda yapılan bir dizi dersin kitaplaştırılmış şeklidir. Eserde, yazar, Balkan Savaşları boyunca şahit olduğu ve birinci şahıslardan duyduğu olayları aktarmıştır. Eser tanıtım kısmıyla birlikte toplam 154 sayfadır. Ford, eserinin tanıtım kısmına, "Muharip olmamama rağmen Balkan Savaşları gibi bir konuda sizler gibi halen muharip sınıfa mensup subay camiasına hitap etme hususundaki cüretim, 18 aylık bir süre zarfında gözlemlerimi anlatabilmek için Balkan ahvali hakkında kısa bir malumat vermeyi zaruret olarak görmemden kaynaklanıyor" (Ford, 1915: III) sözleriyle başlamıştır. Eser tanıtım kısmından sonra beş bölümden (dersler) oluşmaktadır. Ayrıca ekler kısmında; Balkan savaşlarındaki önemli olayların kronolojik cetveli de konulmuştur (Ford, 1915: 148-150). Clyde Sinclair Ford'un eserinin büyük bölümünde verdiği bilgiler, kendisinin açık bir şekilde ifade etmemesine rağmen, döneme ait savaşla ilgili diğer kaynaklardan alınmıştır. Çünkü biyografisinde de bahsettiğimiz üzere savaş esnasında mesleğinin de bir gereği olarak hastanelerde görev yapmıştır. Belirli aralıklarla savaş alanını görme imkânı olmasına rağmen bu durum süreklilik arz etmemiştir. Ancak bir askeri tabibin, "Balkan savaşları hakkında bu denli ayrıntılı bilgi vermesindeki maksat nedir?" sorusu da akla gelmektedir. Bunun nedeni Birinci Dünya Savaşı'nın başladığı günlerde, ABD her ne kadar tarafsızlığını devam ettiriyor olsa da savaşa katılma ihtimali göz önünde bulundurularak subayların savaş şartlarını anlayabilmeleri isteği olmalıdır. Clyde Sinclair Ford eserinin ilk dört bölümünde, arada kendi şahitliklerini de dile getirmesine rağmen, bu amaca yönelik savaşın süreci ile ilgili malumat vermiştir. Eserin asıl orijinal kısmı son bölümü olup doğrudan yazarın mesleki gözlem ve tespitleriyle ilgilidir.

Yazar, "birinci ders (birinci konuşma)" başlığı altında, Balkan Savaşları'nın nedenlerini izah etmiştir. Ancak bu nedenleri izah edebilmesi için tarihi arka planı vermek gerektiğini de şu sözleriyle ifade etmiştir: "Balkan yarımadasında yakın zamandaki bazı olaylar 1912 Türk-Balkan savaşı için bir gerekçe olarak gösterilebilecekken ırksal önyargılar, dini gelenekler ve politik emeller ile gizlenen sebepler Asya ve Doğu Avrupa'nın erken tarihiyle o kadar karışmıştır ki, temel güçlerin yaklaşımı en azından Hıristiyan Avrupa'nın Müslümanlarca istila edildiği zamandan Roma İmparatorluğu'nun doğu tarafının kuzey ve güneyden ilerleyen barbar kavimlere karşı bir set olduğu daha erken döneme kadar gerilere uzanan yüzeysel bir araştırma içermelidir (Ford, 1915: 1)". Buradan hareketle öncelikle, "M.Ö. 7. yüzyılda (658) Megaralı Yunanlılar tarafından Boğaz'da kurulan bir yerleşim yerine ilk önce Bizans adı verildi fakat 1000 yıllık bir süreçten sonra (M.S. 330) Roma İmparatorluğu'nun başkenti olarak Roma şehrinin yerini aldı ve değişikliği yapan imparator Büyük Konstantin'den dolayı Konstantinopol olarak bilinmektedir. O zamanlar şehirde yaşayanların neredeyse tamamı Yunan'dı. Halkın ve ticaretin dili Yunancaydı. Sadece Konstantin'in Roma'dan gelmeye teşvik ettiği yönetici sınıflar ve aristokratlar resmi dil Latinceyi konuşmaktaydı ve sonra 13. yüzyılda Latin İmparatorluğu'nun çöküşünün ardından sarayın ve halkın dili ortak biçimde tekrar Yunanca oldu" (Ford, 1915: 1) ifadeleriyle uzun bir Balkan tarihi anlatımı yapmaya başlamıştır. Rus Çarı I. Petro'nun "Her kim oraya sahip olursa dünyanın efendisi o olacaktır." sözlerine de atıfta bulunarak İstanbul'un stratejik önemine vurgu yapmıştır. Avrupa demografisinin oluşumu; Slavlar, Hunlar ve diğer unsurların bölgeye gelişi, Sırp ve Bulgar krallıkları ile Bizans arasındaki mücadele ve nihayetinde Balkanların Türkler tarafından fethi ve Türk hâkimiyet dönemi konularını da anlatmıştır. Eserin bu bölümünde bilgi yanlışlığı ya da basımdan kaynaklanan hatalı bilgilere de yer verildiği görülmektedir. Mesela İstanbul'un fethi ile ilgili olarak; "Kolomb'un henüz bir çocuk olduğu dönemde 1452'de Fatih Sultan Mehmed İstanbul Boğazı'nı geçip İstanbul'u ele geçirdiğinde Türklerin Balkan Yarımadası'ndaki hâkimiyeti tamamlandı. 16. asırda Muhteşem Süleyman (1520-1586) devrinde Osmanlı İmparatorluğu İran Körfezi'nden Budapeşte'ye kadar uzandığında gücünün zirvesine ulaşmıştı (Ford, 1915: 6)." derken gerçek fetih tarihinden bir yıl öncesine işaret edilmiş ve Kanuni'nin hüküm süresi de 20 yıl uzatılmış görülmektedir. Yazarın ayrıca

önyargılı bir Osmanlı anlatımı belli aralıklarla karşımıza çıkmaktadır. 1908’de Meşrutiyet’in ilanını ele aldığı kısımda şu ifadeler yer vermektedir: “1908’de yeniden geri getirilen Anayasa, Osmanlı İmparatorluğu’nda öyle çılgın ve histerik bir sevinçle karşılanmıştı ki bir Bulgar din adamı, bir Yunan piskoposuna gerçekten sarılıyordu; Türk katliamlarında (ölen) Ermeni kurbanlarının ruhlarının huzura kavuşması için Ermeni mezarlıklarında yapılan dualar karşısında Türkler saygıyla eğiliyorlar; Bulgar çeteci Sandansky yaramaz bir evlat gibi düşünülüyor; bir Türk subayı bir Hıristiyan’a hakaret ettiği için bir Müslüman’ı gerçekten hapse atıyor ve Bay Edward Grey şöyle haber veriyordu: ‘Makedonya Meselesi ve benzer özellikteki diğerleri tamamen ortadan kalkacak’. Enver Bey ‘Keyfî davranan hükümet ortadan kalktı. Bundan sonra Bulgarlar, Yunanlar (Rumlar), Rumenler, Yahudiler ve Müslümanlar yok, aynı mavi gökyüzünün altında hepimiz eşitiz ve hepimiz Osmanlı olmaktan gurur duyuyoruz’ biçimindeki güzel ve rahatlatıcı ilanını yapıyordu” (Ford, 1915: 21). Bu kısımda meşrutî yönetime geçişin olumlu bir hava oluşturduğu vurgulanırken, cümle arasında “Türk katliamları”, “Ermeni Kurbanlar” gibi ifadeler yazarın meseleye bakış açısını yansıtmaktadır. Benzer şekilde, “Makedon devrimcilerinin ve Bulgar komitacılarının metotlarını savunmak adına şu söylenebilir; davaları sadece şiddetle ilerleyebilirdi ve onların direnişleri Türk idaresine karşı yapılmıştı ki bu idare değişiklik olmaksızın güvenilir her Avrupalının ezilmiş, cesaretsiz ve ümitsiz insanlar için ekonomik olarak berbat ve şahsî olarak dayanılmaz kabul edeceği bir şeydi. Fakat Türk’ün kusuru onun tabii zalimliğinden ziyade yönetme metotlarıydı. Türklerin katliam ve vahşetleri onun idare biçimi için lüzumlu olan ekonomik çıkarlarından daha fazla bir şey değildi. Avrupa’daki Türk hükümeti hiçbir zaman bir işgal ordusundan başka bir şey olmamıştır. Tebaası ve küskün ırkları, artan ve tekrarlanan isyanlarla daha da şiddetlenen askeri metotlarla terbiye edilmişlerdir (Ford, 1915: 17).” cümlelerinde de görüldüğü gibi yazar Bulgar ve Makedon komitacıları haklı görmekte, kasıtlı olarak Türk yönetimini ise zorba, zalim, katliamlar yapan bir idare olarak göstermektedir. Aslında Ford’un anlatımındaki tespitler dönemin batı kamuoyunda hâkim olan Türk imajından başka bir şey değildir. Ford’a göre Türkler, Balkanlar’ın mazlum milletlerini kılıç zoruyla boyunduruğu altına almış doğulu zorbadan başka bir şey değildir. Ancak Balkanlar’da Osmanlı idaresine karşı ortaya çıkan isyanların arka planında, başta Rusya olmak üzere, büyük devletlerin çıkar mücadelesinin olduğunu da yazar şu ifadeleriyle dile getirmiştir: “Avrupa’nın güçleri uzun süredir Balkanlar’daki meseleleri kendi düzenleme alanlarında kabul etmişlerdi ve Hıristiyan sakinler kurtuluş için bu yüce otoriteye o kadar çok başvurmuşlardı ki artık güçlü devletler, sadece kendi menfaatlerini gözeterek, Şark Meselesi’nin bu kısmının çözümünü Balkan devletlerinin kendilerinin üstlenmesi ihtimalini göz ardı etmiş görünüyordular. Balkan devletleri Şark Meselesi’nin kendilerinin en acil işlerinden biri olduğu sonucuna varmışlardı (Ford, 1915: 17-18).”

Ford, savaşın başlamasına neden olan olaydan bahsederken “Son Makedonya katliamları Balkan İttifakı’nda yer alan devletlerin 14 Ekim 1912’de Babıali’ye reddedileceğini bildikleri bir ultimatoma vermeleri için harika bir fırsat sundu (Ford, 1915: 17-18).” deyip Koçana ve İştîp’te meydana gelen olaylara vurgu yapmaktadır. Bulgar Komitacıları tarafından 1 Ağustos 1912’de Koçana’nın pazar yerinde bombaların infilak ettirilmesi hadisesi 11 kişinin ölümüne ve birçok kişinin yaralanmasına neden olmuştur. Hükümet kuvvetlerinin komitacılar yakalama hareketi ise direnişle karşılaşınca ölü ve yaralı sayısı artmıştır (Karal, Osmanlı Tarihi, C. IX, s. 299). Ancak hadiseler, Bulgarların da istediği gibi Avrupa kamuoyunda Hıristiyanlara karşı girişilen bir katliam olarak nitelendirilmiştir (BOA, BEO, 4074/305528). Ford’un meseleye bakışı dönemin Avrupa kamuoyundaki genel kanaatine paralellik arz etmektedir.

Clyde Sinclair Ford’un üzerinde durduğu meselelerden birisi de Young Turks (Genç Türkler) olarak nitelendirdiği İttihatçıların iktidara geliş süreciydi. Ancak bu yeni iktidarın savaşın önüne geçemediğini ifade etmekte ve iktidarlarını başarısız bulmaktadır. “Bir Avrupalı büyükelçinin (Nelidoff) Genç Türklerin yirmi ayının Türkiye için Abdülhamid’in yirmi yılından daha kötü olacağına dair kehaneti gerçekleşmiş gibi görünüyordu (Ford, 1915: 23)” değerlendirmesi Ford’un meseleye bakışını ortaya koyması açısından önemli bir örnek olsa gerektir. Aynı bölümde savaşın başlamasına neden olan Balkan devletlerinin Osmanlı Devleti’ne nota vermesi ve Berlin Antlaşması’nın 23. maddesinin yürürlüğe konması isteği de şu ifadelerle değerlendirilmiştir: “Balkan devletleri taleplerini Osmanlı hükümetinin 34 yıldır uygulamadığı ve Makedonya reformlarını garanti altına alan Berlin Antlaşması’nın 23. maddesinin derhal uygulanması yönünde yüce ve haklı temellere dayandırabilmişlerdi. Bu ultimatoma daha büyük bir harbin başlangıcını gösteren önceki bir başka ultimatoma benziyordu. Osmanlı hükümetinden halka kabul ettiremeyeceği bir talepte bulunulmuştu. Babiâli karakteristik küstahlığı ile o sırada İstanbul’dan Sırbistan’a gitmekte olan 45 Creusot topuna el koyarak ve Boğaz’daki tüm Yunan gemi yükünü alıkoymakla cevap verdi. Bunun üzerine Bulgaristan biraz öfkelenmiş ve Trakya’daki sözde Türk ‘manevrasına’ karşı kızgınlığını ifade etti. Buna rağmen Bulgaristan Ağustos’taki manevra seferberliği zamanından beri devam etmekte olan kendi askerî hazırlıklarını gözden geçirmemişti (Ford, 1915: 26).”

Aynı bölümün son kısmında Birinci Balkan Savaşı’nın kısa bir anlatımını yapan Ford, Balkan devletlerinin Osmanlı Devleti’ne karşı verdiği ultimatoma karşısında Avrupalı devletlerin takındığı tavrı eleştirmektedir. Bu devletlerin

Balkanlarla ilgili sadece kendi menfaatleriyle ilgilendiklerini ve Balkan devletlerinin ultiyatıma karşısında telaşa düşerek ve ilgili taraflara, bir savaş durumunda mevcut sınırlarla ilgili herhangi bir değişimi engelleyeceklerini "sertçe azarlayan bir tavırla" bildirdiklerini ifade etmektedir. Ancak diplomatik görüşmeler devam ederken Balkan devletlerinin en küçüğü olan Karadağ, 8 Ekim 1912'de Osmanlı Devleti'ne savaş ilan edecektir. Savaşın başlaması ve sonrasındaki gelişmeleri Ford şu şekilde aktarmaktadır: "Küçük Karadağ 8 Ekim'de sabırsızlandı, büyük ve yenilmez Osmanlı İmparatorluğu'na ilk kurşunu sıktı. Dünya şaşırمامışsa da gülmüştü. 17 Ekim'de Türkiye, Bulgaristan ve Sırbistan'a savaş ilan etti, ertesı gün Yunanistan Türkiye'ye savaş ilan etti ve 'kim başlattı?' sorusuna cevap olarak, sorumluluğun ağırlığı eşit bir biçimde bölünebilir. Ertesi gün, 18 Ekim'de, bir Bulgar ordusu Edirne'ye saldırmak için Türk sınırını geçti ve sonraki iki günde iki Bulgar ordusu daha Trakya'nın kuzey sınırını geçti ve güneydeki Kırkılise'ye doğru yoluna devam etti. İlk temastan sonraki yaklaşık bir haftada Türk ordusu şaşırمامış ve dağılmış bir yığın halindeydi. İstanbul'un 30 mil batısındaki Çatalca hattına doğru çılgın bir kaçış vardı ve bu noktada Türk başkomutanı Nazım Paşa korkuya kapılmış kalabalığa dönen ordusunu iki hafta önce yapılan Bulgar taarruzunu püskürtmek için yeniden düzenlemeyi ve siperlere yerleştirmeyi başardı. Bu arada esas Sırp ordusu Morava Vadisi'nden aşağı doğru harekete geçti. Bu arada bir kolordu Makedonya'ya ulaşmak için Batı Bulgaristan topraklarından geçmişti. 500 yıl önce Türklerin Sırpı imha ettiği Kosova sahrası yakınlarındaki Kumanovo'da 24 Ekim'de üç günlük bir savaşta Sırpı kesin bir zafer kazandılar. Bir yıldan daha az bir süre sonra iki askerî ataşe ile Kumanovo sahrasında idim ve kendi fikrimden ziyade onların fikri olarak şunu söylüyorum ki; geri çekilme için şu harika güzergâh gibi Kumanovo da saldırı veya savunma için bir taktik zevki sağlayacak fizikî özelliklere sahiptir. Türkler de bu özelliklerin avantajlarından faydalanmaktan mutluydu. Hem Bulgarlara hem de Sırpı öyle geliyordu ki Türkler karşı zafer sadece üstün orduların bir neticesi değil aynı zamanda Hıristiyanların Müslüman efendilerinden kurtulması için asırlardır yapılan dualarına gecikmiş de olsa bir ilahî cevaptı (Ford, 1915: 27-28)." Ford'un bu ifadelerini desteklemişçesine Balkan devletleri Osmanlı Devleti'ne savaş ilan ederken, savaşın siyasî yönünden ziyade dinî yönünü ön plana çıkarmışlardı. Savaşı nitelendirirken, dönemin bir kısım Osmanlı gazetelerinde "hilal ile salib'in cidalı" ifadelerine rastlanırken, istisnasız bütün Balkan İttifakı kralları savaşı Hıristiyanlık'ın İslam'a karşı kutsal mücadelesi olarak yansıtmışlardı. Bu dinsel yöne örnek olarak Yunan Kralı Yeoryos'un müttefik devletlerin krallarına çektiği telgraf verilebilir. "Ordum, veliaht prensin komutasında sınırı geçerken, majestenizi dost ve müttefik olarak selamlarım. Ortodoks halklarımız aynı şevkle, fedakârlık ve kardeşliğin çözülmez bağlarıyla birleşmektedirler. El ele vermiş dört milletin duaları Tanrı'ya doğru yükseliyor, yeni Haçlı Seferi için O'nun yardımını niyaz ediyor. Tanrı Ortodoksluğun kutsal davasını zaferle sonuçlandırın, mazlum kardeşlerimizi kurtarsın (Andonyan, 2002: 363-364)."

Ford'un savaşa dair değerlendirmelerinde bir taraftan tarih, milliyetçilik ve siyasî emellerin nasıl iç içe geçebildiğine, diğer taraftan bu gerçekliğin bir savaşın en önemli tetikleyicilerinden birisi olabileceğine işaret edilmektedir. Balkan İttifakı içerisinde yer alan devletler daha önce kurdukları devletlerin sınırlarını kendilerine hedef olarak seçmişlerdi. Bu durumu Ford şu sözlerle aktarmaktadır: "Bulgarlar 'Meriç'e Doğru' nakaratıyla söyledikleri ve birçok açıdan 'Marsellaise'den geri kalmayan bir savaş şarkısı söylüyorlardı. Bu şarkıyı asırlar önce bu ırmağın kenarında uğradıkları yenilginin intikamını almak için yola çıktıklarında söylüyorlardı ve yine Edirne'deki aynı Meriç üzerinde duaları karşılık bulmuştu. Sırpı savaş şarkısı 'Kosova'yı Hatırla'yı söylüyorlardı. Eski düşmanlarıyla karşılaşmak için Kosova meydanına o kadar yakından yürümüşlerdi ki düşmanın kesin yenilgisini ilahî bir kaderden başka bir şey olarak kabul edemiyorlardı. Ve Türklerin bu ırsî düşmanlarının, Türklerden daha iyi askerleri bile yok edebilecek güç, dayanıklılık ve hızı kendilerine veren bir ateş ve çılgınlıkla savaştıklarını söylemeye gerek yoktur. Kumanovo'dan sonra, tıpkı Selanik'teki Yunanlılar gibi, Sırpı Üsküp'e girmeleri için davet edildiler ve şehri eski devirlerdeki imparatorluklarının ismi olan 'Skopje' ile yeniden vaftiz ettiler (isimlendirdiler). Daha sonra Manastır'da savaş olarak anılabilecek bir çatışmadan sonra Sırpı, Makedonya'nın kendi paylarına düşen kısmının fethini tamamladılar (Ford, 1915: 28-29)."

Birinci Balkan Savaşı'nın kısa bir özetini de veren Ford, "21 Mayıs'ta Londra'da ikinci barış konferansı toplandı. 30 Mayıs'ta Türk sınırının Ege'deki Enos(Enez)'tan Karadeniz'deki Media(Midy'e)'ya uzanan bir çizgiyle belirlenmesiyle kabataslak bir barış imzalandı. Bulgarlar, Çanakkale Boğazı'nın doğu sahillerini oluşturan Gelibolu Yarımadası hariç, Marmara'nın batı kıyılarına tartışmasız bir şekilde sahip oldular fakat Avrupa menfaatleri Karadeniz'den Akdeniz'e uzanan büyük karayolunu Türklerin gözetimi altında bırakmak için Bulgar sınırının daha batıya doğru kaydırılmasını gerektirdi (Ford, 1915: 32-33)." sözleriyle savaşın nasıl neticelendiğini anlatmaktadır. Genel bir değerlendirme yapıldığında, Clyde Sinclair Ford eserinin özellikle birinci bölümünde (Ford, 1915: 1-33) Balkan Savaşları'nın nedenlerini izah etmiş, bunu yaparken de ilköğretimden itibaren Balkan tarihini özetlemiştir. Bu bölümde ayrıca, bölgenin demografik yapısının oluşumu, coğrafyanın tarih boyunca gördüğü işgaller, büyük devletlerin Balkanlarla ilgili planları, milliyetçilik akımının getirdiği sorunlar, daha geç dönemde Osmanlı idaresi ve bu idare karşısında Balkan milletlerinin bağımsızlık

istekleri tarihi olay örgüsü içerisinde aktarılmıştır. Ford'un böyle bir yol izlemesinin arka planında yatan neden dinleyici kitlesi olan ABD'li subayların savaşın gerçekleştiği bölge ile ilgili genel bir kanaat sahibi olmalarını sağlamaktır.

Eserin ikinci bölümü (ikinci ders/konuşma), ağırlıklı olarak, Trakya'daki askerî harekâta ayrılmıştır. Ford, kendisinin burada gerçekleşen mücadeleye bizzat şahit olmadığını, ancak savaştan bir yıl sonra harp sahasını ve Edirne'yi görme şansını elde ettiğini ifade etmektedir. Ayrıca, "Seferin strateji ve taktiklerinin ayrıntıları Alman Genelkurmayı'nın tam raporunda bulunabilir. Türk Doğu Ordusu'nun 3. Kolordusu'nun komutanı Mahmud Muhtar Paşa kendi taktik gayretlerini ve profesyonel yeterliliklerini savunduğu aynı konu hakkında özür mahiyetinde bir rapor yazmıştır. Mahmud Muhtar Paşa'nın raporu ve herhangi bir yeri tespit etmenin pek de zor olmadığı Avusturya Genelkurmayı'nın haritaları yanımdaydı (Ford, 1915: 34)." ifadelerinden de anlaşılabilir gibi burada anlattığı bilgiler ağırlıklı olarak Alman Genelkurmayı ile Mahmud Muhtar Paşa'nın kaleme aldığı raporlardan istifade edilerek hazırlanmıştır. Ancak ikinci bölüm başta Edirne Müdafaası olmak üzere Birinci Balkan Savaşı boyunca gerçekleşen mücadeleyi ayrıntılı bir şekilde ortaya koymaktadır. Bu bölüm "Trakya'daki Askerî Harekât", "Taarruz Alanı" ve "Sefer" başlıkları altında incelenmiştir. Bu bölümde Birinci Balkan Savaşı'nın genel bir panoraması ortaya konulurken ayrıca Ford'un devrin bazı önemli şahsiyetleri ile temasları ve kanaatleri de yer almaktadır. Hakkında bilgi verdiği simalar arasında Edirne Müdafaası'nın ünlü komutanı Şükrü Paşa, İttihat ve Terakki'nin önemli isimlerinden Talat ve Enver beyler de yer almaktadır. Enver Paşa ile bizzat görüşen Ford, Paşa hakkında "...Hiç şüphesiz ileri görüşlü bir adamdı. Onda cesaret, hazır bir inisiyatif kabiliyeti ve köklü bir kararlılık vardı (Ford, 1915: 64)." tespitinde bulunmuştur. Ayrıca Edirne'ye savaşla ilgili incelemeler yapmak için gittiği dönemde "Osmanlı Dâhiliye Nazırı ve Osmanlı'nın üç önemli kişisinden biri olan Talat Bey'den şehir valisine ve Harbiye Nazırı İzzet Paşa'dan şehrin mevzi kumandanına yazılmış mektuplar yanımda olduğu halde Edirne'ye ulaştım (Ford, 1915: 34)." sözlerinden de anlaşılabilir gibi Talat Paşa ve Ahmed İzzet Paşa ile de bağ kurmuş görünmektedir. İkinci bölümde ayrıca savaştaki kayıplara dair istatistik⁶ veriler de yer almaktadır.

Eserin üçüncü bölümü (üçüncü ders/konuşma), İkinci Balkan Savaşı'na ayrılmıştır. Ford'a göre İkinci Balkan Savaşı, büyük Rus-Alman (Slavo-Tötonik) rekabetinin küçük bir parçasıdır (Ford, 1915: 65). Ayrıca eserde İkinci Balkan Savaşı hakkında yapılan değerlendirmede; "Hiç şüphe yok ki Hıristiyan âlemi için Bulgarlar ve Türkler arasında var olan geleneksel düşmanlığı değerlendirmek kolaydır, çünkü bu düşmanlık hemen din farklılığına bağlanabilir fakat ortak düşmanları olan Türkler ortadan kalktıktan sonra Hıristiyan Bulgar, Sırp ve Yunanlılar arasında kısa sürede yükselen çatışmanın acılığı ve vahşetinin sebep olduğu bir şaşkınlık yaşandı (Ford, 1915: 66)." ifadeleriyle savaşın Avrupa kamuoyunda nasıl karşılandığı hakkında ipucu verilmektedir. Bu bölümde "İkinci Balkan Savaşı", "Sefer", "Sırp Sahnesinde Durum", "Yunan Sahnesinde Durum", "Pozisyonlar", "Yunan Taarruzu" ve "Bulgar Savunması" başlıkları altında İkinci Balkan Savaşı ayrıntılı bir değerlendirmeye tabi tutulmuştur. İkinci Balkan Savaşı'nda Bulgaristan'ın aldığı yenilgiyi Bulgar komutanları üzerinden değerlendiren Ford, "Bu savaşın üç komutanı General Savof, General Ivanhof ve General Dimitrief'e Bulgar Ordusu'nun başına getirdikleri söylenen felaketten dolayı çeşitli şekillerde ve şiddetle iftira edilmiştir. Buna rağmen her birisi şöhretlerinde ufak tefek darbelerle kurtulmuşlardı. Çünkü General Savof, Türkiye ile antlaşma görüşmeleri için Bulgar baş elçisi olarak gönderildi, General Ivanhof Kral tarafından öyle yüksek bir nişanla taltif edildi ki sadece Kralın kendisi bu nişana sahip olan diğer kişiydi ve General Dimitrief büyük savaşta bir Rus tümenini kumanda etmek üzere gitti. Fakat Bulgar yenilgisi için sorumluluğu bir şeylere yüklemek konusundaki tartışmada elde ettiği avantajlar konusunda; savaşın sonucunda gelen heyecana karşılık olarak bu zengin fırsatların çoğunu yaratmada diğer aydınlanmış milletlerinki kadar Bulgaristan bütün dünyaya istekli bir minnettarlık göstermiştir (Ford, 1915: 94-95)." demiştir.

Clyde Sinclair Ford eserin dördüncü bölümünü (dördüncü ders/konuşma) Balkan İttifakı'nda yer alan devletler ile Osmanlı Devleti'nin ordularına ayırmıştır. Bu bölümde verilen bilgiler de yazarın şahitliklerinden ziyade dinleyicilerini muharip kuvvetler hakkında bilgilendirmeye yöneliktir. "Kuvvet" başlığı altında Balkan devletleri ve Osmanlı Devleti'nin ordu mevcurları hakkında bilgi verilmektedir. "Teşkilat" başlığı ise orduların silah ve savaş teçhizatlarının mevcuduna, çeşit, miktar ve özelliklerine ayrılmıştır (Ford, 1915: 96-99). "Seferberlik" başlığı altında ise Balkan devletlerinin hızlı ve etkili bir şekilde seferberlik faaliyetlerini icra ettiği, buna mukabil Osmanlı Devleti'nin oldukça başarısız olduğu vurgulanmaktadır. Her üç başlık altında aktarılan bilgiler konuyla alakalı yazılan eserlerdeki bilgilerle paralellik arz etmesine rağmen, Ford'un eserinde, "Eğer yapılıyorsa çok az etkili beden eğitimi vardı ve bu ihmalin neticeleri İstanbul'daki hastane servisinde çok aleni görülmüştü. Burada bütün fizikî kusur çeşitleri nihaî eleme için burada

⁶ Lüleburgaz Muharebeleri ve Edirne-Kırkkilise hattı boyunca gerçekleşen muharebelerde Bulgar Ordusunun zayıfatının 20.000 civarında olduğunu; Türk ordusunun zayıfatının ise kesin olarak bilinmeyeceğini belirtmektedir. Ancak en insafli tahminle bile Türk Ordusunun 30.000 civarında kayıp verdiğini ifade etmektedir. Bu muharebeler esnasında 140.000 Bulgar ve 110.000 Türk askerinin de bulunduğunu söylemektedir. Ford'a göre Bulgar Ordusunun kaybı %15, Osmanlı Ordusunun kaybı %25 civarındadır (Ford, 1915: 59-60).

toplanmıştı. Boyutları portakaldan karpuzla değişen fitik vakalarında bir dizi ameliyatlara oradaki hizmetimi bitirdim (Ford, 1915: 100).” değerlendirmesinde bulunması bazen genel bilgilerin dışında da malumat verdiğini göstermesi bakımından ilginçtir.

Ford'un eseri “Balkan Savaşları” başlığını taşıyor olmasına rağmen özellikle dördüncü ve beşinci bölümlerde Osmanlı ve Bulgar ordularını merkeze almaktadır. Nitekim dördüncü bölümde “Bulgar ve Türk Askerleri” ana başlığının altında “Vatandaşlık, Askerî Eğitim, Dayanıklılık, Subay Sınıfı – (Subayların) Askerlere Oranı, Beden Gücü, Eğitim ve Talim, Askerlerle İlişkiler, Terfi, Genelkurmay, İkmal Hizmeti, Maaş, Kıyafet (Başlık, Ayakkabı), Erzak, Mutfaklar, Silahlar (Tüfek, Kasatura, Cephane), Teçhizat (Çanta, Barınma Çadırı, Sahrada Barınma, Siper Kazma Aletleri, İntikal – Askerler için Motorlu Taşıma, Kamyonlar” alt başlıkları bulunmakta ve iki ordunun mukayesesi yapılmaktadır. Ford bu bölümde yeri geldiğinde kendi şahitliklerinden bahsederken bazen de, mesela “terfi” başlığında olduğu gibi başkalarından yaptığı alıntılarla açıklama yoluna gitmiştir. Osmanlı Harbiye Nazırı vazifesinde bulunan Nazım ve Ahmed İzzet paşaların durumları üzerinden Osmanlı ordusundaki terfiinin nasıl ve hangi şartlar dâhilinde cereyan ettiğini izah etmeye çalışmıştır (Ford, 1915: 108-111).

Beşinci bölümde (beşinci ders/konuşma) Ford, tabip olmasından ve savaşta bizzat ihtisas alanıyla ilgili hizmet vermesinden dolayı şahit olduğu ölüm ve yaralanma vakalarından bahsetmektedir. Ölüm ve yaralanmalarla ilgili istatistiklere de yer verilen bu bölümde, doğrudan tıp bilimiyle ilgili olarak, tüfek yaralanmaları, şarapnel yaralanmaları, bomba yaralanmaları, süngü yaralanmaları ve çeşitli kangren türlerinden bahsedilmektedir. Beşinci bölümde yer alan bilgiler çalışmamızda ayrıca değerlendirildiğinden burada ayrıntıya yer verilmemiştir.

Eserin ekler bölümünde, Balkan Savaşlarındaki önemli olayların kronolojik sıralaması ile savaşın sonuçlarının Osmanlı Devleti'nin kaynakları üzerine ekonomik etkisi değerlendirilmiştir. Eserde ayrıca haritalara da yer verilmiş, toplam beş harita kullanılmıştır (Ford, 1915: 25;36;76;91;95).

3.3 Clyde Sinclair Ford'un Balkan Savaşlarında Osmanlı ve Bulgar Ordularına Dair Sıhî Gözlemleri

Balkan Savaşları hakkında oldukça geniş bir literatür söz konusudur. 20. yüzyılın bu ilk büyük savaşı, görece teknolojik imkânların gelişmesi ve aynı zamanda tüm dünyanın dikkatini çekmesi nedeniyle dönemde ve sonrasında üzerine birçok eserin yazıldığı bir konu olarak karşımıza çıkmaktadır. Ancak savaş sırasında özellikle tıp tarihini yakından ilgilendiren, askerlerin maruz kaldığı hastalıklar ve yaralanmalar ile sıhhi tedbirler konusunda oldukça sınırlı sayıda eser vücuda getirilmiştir⁷. ABD ordusunda görevli bir asker olmasının yanında asıl uzmanlık alanının cerrahlık olması, aynı zamanda Balkan Savaşları'nda önce Osmanlı sınırları içerisinde, daha sonra Bulgaristan'da askeri tabiplik vazifesini yürütmesi Ford'un bu konudaki tespitlerini oldukça kıymetli kılmaktadır. Daha önce de ifade edildiği gibi eserinin asıl orijinal kısmı da beşinci bölümde (beşinci ders/konuşma) “Sıhî Gözlemler” başlığı altında ifade ettiği doğrudan tanıklıklarına dayalı tespitleridir.

Ford, kendi ifadesine göre, 3 Kasım 1912'de, Türk Ordusu'nun sahada yenilmesini takiben Çatalca hattının oluşturulmasından üç gün sonra İstanbul'a gelmiştir. Ford İstanbul'a ulaştığında savaş sahasından hala İstanbul'a yaralılar geldiğini ve Çatalca hattındaki Türk askerleri arasında şiddetli bir kolera salgınının baş gösterdiğini ifade etmektedir. Türk savunma hatlarının sonundaki tren istasyonundan günde birkaç yüz kişilik gruplar halinde koleraya yakalanan askerlerin Ayastefanos'a (Yeşilköy) getirildiği ve burada kurulan kolera kampının o günlerde bütün dünya tarafından büyük bir salgın hastalık kaynağı olarak görüldüğünü vurgulamaktadır. Özellikle ilk günlerde binlerce hasta askerin barınaksız kaldığını ancak bu konuda Osmanlı idaresinin izlediği yolun haksız bir şekilde eleştirildiğini de vurgulamaktadır. Ford, askeri tabip olmasından dolayı Osmanlı Devleti'nin kolera salgınına yönelik tedbirlerini haklı bulmakta ve bunu iki nedene bağlamaktadır. Birincisi Osmanlı Devleti'nin savaşın aldığı hal açısından büyük bir tehlike içinde olması, bütün ulaşım ve ikmal kaynaklarına ihtiyaç duyulması ve İstanbul'un savunmasının sağlamlaştırılması için belli bir süreye ihtiyaç duyulmasıdır. İkincisi koleraya yakalanan askerlerin İstanbul'a geçişine izin verilmesi salgın hastalığın şehre de yayılmasına neden olacağından sert tedbirlerin alınmasını uygun bulmaktadır. Kolera tedbirleri uygulanırken de herhangi bir sebepten hasta olanlar, yorgunluktan arkada kalanlar veya asker kaçaklarını cepheden taşıyan bütün trenler ve içlerindeki askerlerin barınak verilmeksizin karantinaya alındıkları ve herkese aynı muamele yapıldığını vurgulamaktadır. Hastaların bu tren garından çıkarıldığını ve karantina tesisleri uygun hale geldikçe oralarda barındırıldığını ifade etmektedir. Bunun dışında birçok hasta askerin İstanbul'daki camilere götürüldüğü, dikkatli ve

⁷ Balkan Savaşları'nda salgın hastalıklarla ilgili olarak önemli bir çalışma, Oya Dağlar Macar'ın doktora tezinin bir bölümünü genişleterek yayınladığı “Balkan Savaşları'nda Salgın Hastalıklar ve Sağlık Hizmetleri” başlıklı eseridir. Macar, bu eserde, Clyde Sinclair Ford'un çalışmasından da istifade etmiştir. Ayrıca Macar'ın söz konusu eserinde “Salgın Hastalıklar Tarihiyle İlgili Çalışmalar” başlığı altında konuyla ilgili literatür bilgisi verilmektedir. Bkz. (Macar, 2010: 34-44).

tesirli bir koruma sistemi ile askerlerin sivil halktan uzak tutulduğunu ve İstanbul halkına hastalığın bulaşmasının bu tedbirler sayesinde engellendiğini belirtmektedir (Ford, 1915: 129-130).

Ford, Ayastefanos'taki kolera kampında yaklaşık iki hafta boyunca hizmet verdiğinden, vakalarla ilgili doğrudan şahitliğini de içeren bilgilere yer vermiştir. Kampta görevli olduğu dönemde gözetimi altında yaklaşık 600 askerin bulunduğunu, bunların geçici binalarda, barakalarda ve çadırlarda barındırıldıklarını, 400'ünün şüpheye yer bırakmayacak şekilde koleraya yakalandığını, kalan 200 askerin ise kesin teşhis olmamasına rağmen büyük bir ihtimalle koleraya yakalandığını ifade etmiştir. Gözetimindeki askerlerden 200'ü ölmüş fakat Ford'un ifadesine göre, göreve başlamasının ilk on günlük döneminde ölüm oranı günde 50'den günde bir kişiye kadar düşmüştür. Ölüm oranındaki bu azalmanın sert fakat önemli sihhî tedbirlerle doğru orantılı olduğunu da ilave etmiştir. Ford, Osmanlı Ordusundaki kolera vakalarının tam sayısının tahmin edilemeyeceğini, ayrıca hazırlanmış ve güvenilir hiçbir istatistikî bilginin bulunmadığını iddia etmektedir. Ancak onun tahminine göre, koleredan dolayı Osmanlı Devleti'nin kaybı 10.000 kişiden fazladır⁸. Ayrıca kolera salgınında %50 gibi yüksek bir ölüm oranının olmasının tedavi şartlarının kötülüğünden kaynaklandığını vurgulamaktadır. Hatta aynı dönemde tifo salgını için uygulanan tedavi yöntemlerinin kolera için de uygulanması sağlanabilseydi ölüm oranlarının tifo salgınından daha fazla olmayacağı kanaatine sahip olduğunu da belirtmektedir (Ford, 1915: 129-130).

Birinci Balkan Savaşı'nda Osmanlı Ordusundaki askerilerin maruz kaldığı bir diğer salgın hastalık ise tifüstür. Ford, Osmanlı ordusunda tifüs salgını ile alakalı bilgilere de yer vermiştir. Orduda yalnız Balkan Savaşlarında değil, her zaman tifüs salgınlarının görüldüğünden bahseden yazar, Çatalca Hattı'nda tifüs vakalarına bakan bir hastaneyi ziyaret etme imkânı elde ettiğini dile getirmiştir. Ayrıca hastalığın nasıl yayıldığıyla ilgili ilginç bir hikâyeye de eserinde yer vermiştir: "Orada bana tifüsün yayılma vasıtalarıyla alakalı ilginç bir hikâye anlatıldı. Bu hastaneden bir sıhhiye subayı İstanbul'a gitti ve bir arkadaşının evinde kıyafetlerini değiştirirken iç çamaşırlarını atıyordu. Titiz olmayan bir arkadaşı bu giysilere sahip çıkmış, bunları kullanmış ve birkaç gün sonra tifüsten ölmüştü (Ford, 1915: 135)."

Ford yaklaşık altı ay boyunca İstanbul Taşkışla'da bulunan hastanede hizmet vermiş, Amerikan Kızılhaç'ı adına iki koğuşun sorumluluğunu yüklenmiştir. Bu dönemde baş cerrah olarak 500 cerrahî vakaya müdahalede bulunmuştur. Ayrıca vazife gördüğü dönemde yaralı askerin röntgen çekimlerine yer verdiği ayrıntılı bir kitap yayımlamıştır⁹. Eserinde belirttiğine göre, Taşkışla Hastanesi'nde tedavi ettiği hastaların büyük çoğunluğunun iyileşme aşamasındaki hastalar olduğunu, ağır vakaların öncelikle diğer hastanelerde tedaviye alındığını ifade etmektedir. Türk tıbbi hizmetlerini de değerlendirdiği eserinde dönemin modern sağlık imkânlarına sahip ülkelerdeki hastane idaresine benzer bir sistemin Osmanlı Devleti'nde de uygulandığını söylemektedir (Ford, 1915: 131).

Clyde Sinclair Ford, savaş esnasında iki önemli cerrahın raporlarını inceleme şansını elde ettiğini, yaralanmaların sebebi, karakteri veya sıklığı, yaralara sebep olan askerî faaliyetler, farklı silahların açtığı yaralarla alakalı bilgilere ulaştığını ancak bu verilerle bütün savaş yaralanmalarıyla ilgili yeterli ve ilmî bir istatistik oluşturamayacağını belirttikten sonra kendi şahsi tecrübelerine yer vermiştir. Ford'un verdiği bilgilere göre, tedavi ettiği hastalardan 317'si silahla yaralanmıştır. Bu askerlerin %32'si şarapnel ve %68'i de tüfek yaralarına sahiptir. Ayrıca Taşkışla Hastanesi'nde Ford'un gözetimi altına verilen ancak onun idaresi altında olmayan 68 vakadan oluşan başka bir grubun %37'si şarapnel ve %63'ü tüfekle yaralanmıştır (Ford, 1915: 132-133).

Ford'un eserinde yaralanmalarla ilgili en önemli istatistikî veriler bizzat görüştüğü ve Balkan Savaşları esnasında Gülhane Hastanesi'nin başında bulunan Alman Wieting Paşa'ya¹⁰ aittir. Bu dönemde Gülhane Hastanesi, İstanbul'a gelen demiryolu hattının bitiş noktasında bulunduğu en ağır yaralanmalara ilk cerrahi müdahale bu hastanede yapılmıştır. Wieting Paşa'nın 1000 vakaya ilişkin istatistikî verileri gösteren tablosu şu şekildedir (Bkz. Tablo 1):

⁸ Macar, kolera vakalarıyla ilgili olarak şu bilgileri vermektedir: "Balkan Savaşları'nın başından Birinci Çatalca Muharebesi dönemini de içine alan süreye kadar menzil hastanelerinde toplam 219 subay ile 3.301 erin hayatını kaybettiği resmi kayıtlara geçmiştir. İkinci Çatalca Muharebesinden Barış Antlaşması'na kadar geçen sürede ise 362 subay ve 35.558 er, salgın hastalıklara yakalanmıştır. Bu süre zarfında 129 subay ve 8.759 erin koleredan öldüğü belirtilmiştir. Aslında gerçek rakamların bundan çok daha yüksek olduğu tahmin edilmektedir." Bkz. (Macar, 2010: 84-85). TSK Tarihi'nde kolera'nın Osmanlı Ordusuna verdiği tahribat şu şekilde değerlendirilmektedir: "Balkan Savaşı'ndan önce başlayan ve Balkan Savaşı'nda da geniş ölçüde tahribat yapan koleraya karşı esaslı bir tedbir almak mümkün olmamıştı. Balkan Savaşı kayıplarının büyük kısmının hastalıklardan ve yeterli bir tedavi sağlanamamasından ileri geldiği anlaşılmıştı (Türk Silahlı Kuvvetleri Tarihi (1908-1920), 1996: 283)."

⁹ Ford'un, "Gunshot Roentgenograms: A Collection of Roentgenograms Taken in Constantinople During the Turko-Balkan War, 1912-1913, Illustrating Some Gunshot Wounds in the Turkish Army" başlığını taşıyan kitabında ateşli silahlarla yaralanmış askerlere ait röntgenler ve açıklamaları yer almaktadır. Bu çalışmada görüntülerine yer verilen röntgen filmleri mezkûr esere aittir. Bkz. (Ford, 1916).

¹⁰ Julius Wieting, 1904-1914 yılları arasında Gülhane Hastanesi'nde Genel Cerrahi Bölümünün başında bulunmuştur. Aynı zamanda 1907-1914 yılları arasında Gülhane Hastanesinin yöneticiliğini de yapmıştır. Türkiye'de askeri harp cerrahisi alanındaki çalışmaları başlatmıştır. Kendisi Güney Afrika Sömürge Savaşları'na katılmış ve bu alanda tecrübe kazanmıştır. Röntgen ve cerrahi alanında staj yapmakta olan M. Kemal Öke'yi yardımcı olarak almıştır. Onun döneminde Gülhane Hastanesi, askeri tıbbın uygulama okulu haline gelmiştir. Bkz. (Şen, 2005: 164).

Tablo 1. Ciddi Yaralanmalar (Baş, göğüs ve karın hariç)¹¹

[Açıklama-Yaralanma türü]	[Açıklama Yaralanma biçimi ve ölüm]	Tüfek	Şarapnel	Toplam
Deri Yaralanmaları	[Vaka sayısı]	317	129	446
	İçe nüfuz eden	%8	%23	
	Delici	%92	%77	
	Aseptik	%82	%72	
	Enfeksiyon kapmış	%18	%28	
	Ölümler	4	2 (%1,3'e eşittir)	
Eklem Yaralanmaları	[Vaka sayısı]	146	55	102
	Aseptik	%75	%69	
	Enfeksiyon kapmış	%25	%31	
	Ölümler	7	5 (%6'ya eşittir)	
Kemik Yaralanmaları	[Vaka sayısı]	254	95	349
	Aseptik	%68	%29	
	Enfeksiyon kapmış	%32	%71	
	Ölümler	16	11 (%8'e eşittir)	
TOPLAM		117=%71	279=%29	996
	Aseptik	%76	%58	
	Enfeksiyon kapmış	%24	%42	
Toplam Ölümler: 45 (ya da %4,5) ölüm mikroplanma, gaz basili enfeksiyonu veya tetanostan kaynaklanmıştır (Ford, 1915: 134).				

Clyde Sinclair Ford, bu verilerle ilgili eserinde ayrıca şu bilgilere yer vermektedir: “Benim İstanbul'dan ayrılışım sırasında Weiting Paşa'nın Gülhane Hastanesi'nde hazırlamış olduğu 1000 vakaya ilişkin bu şekilde istatistikleri gösteren bir tablo buradadır fakat Paşa beni istatistiklerinin savaş süresince meydana gelen yaralanmaların sıklıklarını, karakterini ve neticelerini göstermediği konusunda uyardı (Ford, 1915: 133).”

Ford, ikinci Balkan Savaşı'nda Bulgar ordusu için hizmet vermiştir. Makedonya sınırındaki 700 yatak kapasiteli Tahliye Hastanesi'nde cepheden gelen ağır vakalara müdahale etmiştir. Kendi ifadesine göre, ilk servis gününde İngilizce konuşmayı bilen bir Bulgar yedek sıhhiye subayıyla beraber çalışmış ve hastanede sorumlu olduğu bölüm, dört haftada 2000 hasta kabul etmiştir. Tahliye Hastanesi'nde gördüğü tıbbi vakalarla ilgili şu bilgileri vermektedir:

“Karınla ilgili vakalar iki sınıftır: Peritonitli olanlar ve peritonitsiz olanlar. Birinci sınıf olanlar daima ameliyatla sonuçlanıyordu ve ikincisi müdahale gerektirmiyordu. Savaş alanında karınla ilgili vakalara müdahale edilmemesine dair askerî kuralın doğru olduğuna ve uygulanması gerektiğine inanıyorum. Kafatası ile ilgili vakalar ameliyattan sonra pek iyileşmiyordu ve şuna inanıyorum ki bu vakaların çoğu savaş alanında ameliyat yapılmadan ana hastaneye gönderilebilseydi daha iyi sonuçlar alınacaktı. Bizim vakalarımızda kalça kırıklarının deriyi delerek dışarı çıkması kol kırıklarına kıyasla olağandışı bir orana sahipmiş gibi görünüyordu. Bu vakalar en sıkı tedavi ve geri hatlara en acil nakliye gerektirmektedir. Alçı sargıları mantıksızca veya sebepsizce kullanılıyordu. Paris alçıları kullanılmadıkça sahadaki herhangi bir tıbbî hizmetin sıkıntıyla karşılaşmayacağını inanıyorum. İlk yardım kıyafetleri ve bunların işaretleri bildiğiniz şekildedir. Bunların sahada kullanılması tatbik edildikleri birçok yaralanmanın temiz tutulması konusundaki ünlerini haklı çıkarıyordu. En çok görülen ve kullanılan tedavi edici unsurlar iyot, benzin, alkol, Peru pelesengi, oluşum halindeki bir oksijen preparatı ve resmî olarak kullanılan hidrojen peroksitten üç kat daha kuvvetli ve dolayısıyla da aynı miktarda üç kat da tesirli olan Merck firmasının 'Perhydrol' isimli ürünüydü. İyotun kullanım alanları vardır ve askerî cerrahide bütün antiseptiklerin en değerlisidir. Fakat son zamanlarda bu kadar ün kazanması Bulgar cerrahları o kadar etkilemişti ki onlar için silahla yaralanmalar, kalıcı ve kahramanca iyot tedavisi karşısında (kademeli) iyileşmenin nihaî aşamalarına zar zor ulaşıyordu (Ford, 1915: 135-136).”

Ford, Balkan Savaşları'na ait tıbbi gözlemlerinin yanında kişisel hijyen, kamplar, orduların tıbbî teşkilatları, savaş alanından askerlerin tahliyesi, savaşta meydana gelen zayıt ve savaş yaralanmaları ile kangren gibi konuları da ele almıştır.

3.3.1 Osmanlı ve Bulgar Ordularının Hijyen Koşulları

Clyde Sinclair Ford'un tespitlerine göre, Bulgar askerî kişisel hijyenine oldukça az önem vermektedir. Bulgarlar savaşın getirdiği zahmetli ve çetin şartlarda aslında sivil hayatlarında da olduğu gibi kendi iptidai yöntemleriyle davranma yoluna gitmişlerdir. Diğer taraftan Sinclair, Türk askerinin İslam dininin gereklerinden dolayı kişisel hijyenine olabildiğince dikkat etmeye meyilli olduğunu şu sözlerle ifade etmektedir: “Türk için daha fazla şey söylenebilir çünkü dinî görgüsü ona perşembe günleri yıkanmayı emreder. Çünkü Cuma günü haftalık dinî vecibesi için camiye gider ve

¹¹ Tabloda bazı rakamlarda tutarsızlıklar görülmektedir. Bununla birlikte herhangi bir düzeltme ve yuvarlama yapılmamış; yazarın kitabındaki verilere birebir sadık kalınmıştır.

diğer zamanlarda da ibadetlerini ayaklarını yıkamak zorunda olduğu düzenli bir formalite (abdest) ile beraber yapar. Düzenli ibadet günleri arasında birçok kez ibadet edildiği için Türklerde yıkanma konusunda devamlı bir zindelik vardır (Ford, 1915: 137).” Ayrıca Osmanlı ordusunun kamplarında da hijyene oldukça fazla dikkat edildiğini dile getirmektedir. Çatalca’da bulunan ordu kamplarının tamamını gördüğünü ve şaşırtıcı ölçüde temizlik prensiplerine riayet edildiğini ifade etmektedir. Yazarın aktardığına göre, kamplarda bulunan lavabolar düzenli bir biçimde çadırlardan çıkarılmakta ve temizlikle ilgili emirleri yerine getirmek için başlarına bir nöbetçi konulmaktadır. Herhangi bir ihmalin cezası kamçılanmaktır ve bu cezayı sık sık uygulamaya gerek kalmamaktadır. Kamplara su ikmaline de önem verildiği, hatta cephe merkezinde bulunan hastanede su kalitesinin incelendiği bir laboratuvarın bulunduğu bahsetmektedir. Ayrıca suların askerler tarafından içilebilir, hayvanlar için kullanılabilir ve elbise yıkamak için uygun görülenler olarak ayrıldığı bazı suların ise kullanımının yasaklandığını ifade etmektedir. Ayrıca bir sıhhiye bölüğünün içme suyunu varillerde tutmakla vazifeli olduğunu, varillerin suyun kaynağından yük hayvanlarıyla taşındığını söylemektedir. Ford’un, Osmanlı ordusunun sıhhi tedbirlere ne derecede uyduğunu ifade etmek açısından verdiği bir örnek de ilgi çekicidir. Örnekte, “Bir tatbikat kampında, ordumuzdaki bir sıhhi müfettiş için yeterince temiz olan bir nöbet hattı gördüm” diyerek ABD ordusundaki hijyen şartlarına yakın bir düzenin oluşturulduğunu ifade etmektedir. Ayrıca Osmanlı subaylarında, askerleri başka bir işleri olmadığı zaman, mıntika temizliği yaptırma konusunda bir bilinç olmamasına rağmen ordu kamplarının oldukça temiz olduğunu ifade etmektedir (Ford, 1915: 137-138).

3.3.2 Osmanlı ve Bulgar Ordularının Sıhhi Teşkilatları

Balkan savaşlarında Osmanlı ve Bulgar ordularının sıhhi teşkilatları da Ford’un üzerinde durduğu konulardan birisidir. Bulgar tıbbi hizmet teşkilatlarının personel ve teçhizat bakımından genellikle yetersiz olduğunu ifade eden Ford, Bulgar ordusunda bir alaydaki her dört tabura sadece bir sıhhiye subayının verildiğini fakat alaydaki tıbbi hizmetlerin yalnızca bir diş hekimi ve iki sıhhiye öğrencisi tarafından gerçekleştirildiğini belirtmektedir. Bulgaristan’ın kendi sıhhi teşkilatlarını modern orduların standartlarına getirmesinin mümkün olamayacağını, ülkede bunu sağlayacak tıbbî personelin eksikliğine bağlamaktadır. Balkan savaşları başladığında Bulgaristan’da sadece 650 doktorun bulunduğunu, bunların iki yüz tanesinin düzenli askeri kurumlarda hizmet gördüğünü, geri kalanların tamamının savaş boyunca sivil hayattan askeri hizmete alındığını belirtmektedir. Bulgaristan’da İspanyolca konuşulan ülkelerdeki “Practicante”ye benzer bir alt tıbbi hizmet sisteminin olduğunu ve kısmen nitelikli olan bu bakıcıların sivil hayatlarında “Feldchers” olarak adlandırıldıklarını belirtmektedir. Ayrıca savaş sırasında Bulgarlara ait personel ve materyal olarak yeterince iyi donatılmış görünen bir alay hastanesi gördüğünü de ifade etmektedir. Savaşta Türk sahra hizmet teşkilatının bütün özellikleriyle Alman Ordusu’ndan kopya edildiği ve bu haliyle mükemmel görüldüğünü ancak uygulamada eksiklikler olduğunu vurgulamaktadır. Hatta Trakya’daki sefer sırasında ordunun dağılmasından dolayı sıhhiye subaylarının teçhizatlarını kaybettiklerini ve görevlerini yerine getiremediklerini eklemektedir (Ford, 1915: 138-139).

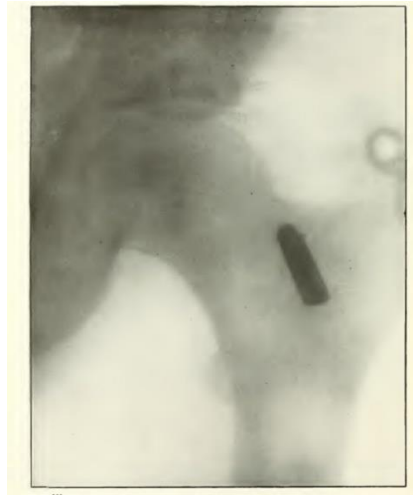
Sahra sıhhi teşkilatları bakımından da iki orduyu mukayese eden Ford, Bulgar ordu teşkilatında sahra hastanesi olarak adlandırılan sadece dokuz kuruluşun ve iki büyük tahliye hastanesinin olduğundan bahsederken, savaşın başlamasıyla birlikte büyük şehirlerde bulunan hastanelerin askeri hastaneye dönüştürüldüğü ve kaynaklarının azlığına rağmen oldukça iyi iş çıkardıklarını vurgulamaktadır. Türk sahra sıhhi hizmetlerinin ise kâğıt üzerinde iyi teşkilatlanmış, bol malzemeye sahip olmasına rağmen ordularının geri çekilişi sırasında yaşanan büyük kargaşada bu imkânların kullanılmadığı ve malzemenin kaybedildiğini, Osmanlı Ordusunda görev yapan sıhhiye müfettişinden aldığı bilgilere göre aktarmaktadır (Ford, 1915: 139). Yaralıların savaş alanından taşınması konusunu yalnızca Bulgar ordusu açısından değerlendiren yazar ilk yardım istasyonları ile alay ve sahra hastanelerinde icra edilen işlerin neticelerini gördüğünü ifade etmektedir. Ford, İkinci Balkan Savaşı esnasında Bulgar tahliye hastanelerinden birisinde görev yaptığı için bu konuda oldukça fazla gözlem yapmış olmalıdır. Yazar, savaş alanında yaralanan askerlerin öncelikle kuş uçuşu 20 mil uzaklıkta olan tahliye hastanelerine gönderildiği, bunun kağıtlarla dört gün sürdüğü, bazı hastanelerde bol sıhhi malzeme bulunurken bazılarında malzeme sıkıntısı çekildiğini anlatmaktadır (Ford, 1915: 139-141).

3.3.3 Savaş Zayıflıkları

Clyde Sinclair Ford, eserinde savaşta meydana gelen yaralanmalar ve enfeksiyonlarla ilgili bilgiler de vermiştir. Savaş meydanında hayatî noktalara rastlamayan veya ölüme sebep olacak kadar dokuları parçalamayan yaraların hafif ya da şiddetli olarak sınıflandırılmasına rağmen iyileşmesinin esas olarak yaranın temiz kalmasına veya enfeksiyonlu oluşuna göre değiştiğini ifade etmiştir. Enfeksiyonun ciddiyetinin, hastaların bireysel direncini dikkate almaksızın, mikrobu karakterine ya da onun hastada büyümesiyle enfeksiyona yol açan öldürücülüğüne bağlı olduğunu vurgulayan Ford, çok miktarda irine sebep olabilen ve iltihap (suppuration) mikropları olarak bilinen bazı mikropların dokuların içinde büyüyerek yan ürünler veya ifrazat çıkarmadığını, bu yan ürün ve ifrazatın özellikle vücut tarafından emildiğinde zehirli

olduğunu söylemektedir. Bununla birlikte diğer bazı mikroplar ise yaranın içinde bir kere büyümeye başladığında öyle mikroplu ve kolay emilebilen bir zehir üretmektedirler ki hemen ciddi ve öldürücü bir hale gelebilmektedirler. Ford, savaş meydanlarındaki yaralanmalarda genellikle iki çeşit öldürücü enfeksiyon olduğunu belirttikten sonra enfeksiyonlarla ilgili şu bilgilere yer vermiştir: “Birincisinin sebebi büyüyerek ve kaba bir görünümle şişerek, kabarcıklarla, yaranın üzerinde veya etrafına baskı yaparak kendini gösteren bir gazdır. Bu tür mikropların büyüdüğü yaralar cerrahlar tarafından klişe bir şekilde ‘gaz basili enfeksiyonu’¹² (gas-bacillus infections) olarak adlandırılır. İkincisi tetanos basili (tetanus bacillus) mikrobundan kaynaklanır. Savaş meydanlarındaki yaralanmalarda bu iki enfeksiyon türünün de olma ihtimali vardır ve meydana geldiklerinde ölüm oranı %100 civarındadır (Ford, 1915: 142).” Ford bu enfeksiyonlardan dolayı Balkan Savaşlarında sık sık ölümlerin meydana geldiğine şahit olduğunu belirtmiştir. Konuşmasını yaptığı dönem (1915) Birinci Dünya Savaşı'nın devam ettiği yıllar olduğundan bu iki enfeksiyonun yeni savaşta daha fazla gerçekleştiğini ve bunun nedeninin ise Avrupa'da savaşın yapıldığı yerlerin Balkanlara göre daha yoğun bir nüfus tarafından mikropla doldurulması olduğunu söylemektedir (Ford, 1915: 143).

Ford savaş sırasında çeşitli silahlarla yaralanma olaylarına da değinmiş, bunların içerisinde tüfek yaralanmalarının savaş meydanlarında en sık görülenleri olduğunu belirtmiştir. Modern, küçük kalibreli, yüksek hıza sahip tüfek mermilerinin genellikle küçük dokuları yok ettiğini, eğer hayatî bir noktaya isabet etmemişse ve yara mikrop kapmamışsa genellikle tedavi edilebildiğini vurgulamıştır (Ford, 1915: 143). Şarapnel yaralarının ise çoklu, hafif delme ve enfeksiyona açık, tüfek yaralarından daha büyük yırtılmalar olarak üçe ayıran Ford, şarapnel parçasının çoğu zaman hayatî yapıları delmediği ve tedavi için müsait şartlar olursa tüfek mermisi kadar da öldürücü olmadığını iddia etmektedir (Ford, 1915: 143). Bomba yaralanmalarının ise kurbanın patlayan bombaya yakınlığına bağlı olarak değiştiğini, bu yaraların şiddetinin daima küçük silah veya şarapnelinkinden daha fazla olduğunu söylemektedir. Fakat mukayeseli olarak, oluş sıklığını diğer yaralanmalara göre daha nadir olarak tanımlamaktadır (Ford, 1915: 145). Süngü yaralarının ise genellikle sık olmamalarından dolayı askerî hastanelerde daha az görüldüğünü belirten Ford, bizzat bu şekilde yaralandığı için hayatını kaybeden bir askerin otopsi hakkında şu bilgileri aktarmaktadır: “Yarası sol göğsünde kol çukurunun altındaydı. Yırtılmanın sebebinin bir bomba veya bir şarapnel parçası olduğu düşünülüyordu. Otopsi aşağı doğru derin bir delinmeyi ve iç organların yer değiştirdiğini ortaya çıkarmıştı ve bu durum ancak yaraya sebep olan silahın delici ve yivli hareketinden beklenebilirdi (Ford, 1915: 145).”

Şekil 2. Şarapnel parçasıyla göğsünden yaralanmış askere ait röntgen filmi ve tüfek mermisiyle uyluk kemiğinden yaralanmış askere ait röntgen filmi (Ford, 1916: 332; 106).

Clyde Sinclair Ford'un savaş zayıatlarıyla ilgili verdiği ilginç bilgilerden birisi de “travmatik kangren” (traumatic gangrene) olarak ifade ettiği ve Osmanlı ordusuna has olarak nitelendirdiği kangren çeşididir. Ford, bu kangren çeşidinin “travmatik” (traumatic) veya “konstriktif” (constrictive) kangren olarak adlandırılabilirliğini ve bunun temel sebebinin zorlu yürüyüşlerde ayaklarda meydana gelen yaralanma veya travmayla ilişkili olarak ortaya çıktığını belirtmektedir.

¹² Gazlı Kangren (Gas Gangrene) olarak da adlandırılmaktadır. King, sivil hayatta gaz basili enfeksiyonunu değerlendirmekte ve yüksek ölüm riski taşıdığı ifade etmekte, enfeksiyonun %50 oranında ölüme sonuçlandığından bahsetmektedir. Ford ise hem gaz basili hem de tetanos basili enfeksiyonlarının ölüm oranının neredeyse %100 olduğundan ifade etmektedir. Oranlardaki farklılığın nedeni muhtemelen savaş şartlarıdır. Ayrıntılı bilgi için bkz. (King, 1931: 460-471). Ford bu enfeksiyondan bahsederken, “The first is caused by the group of germs, producing by their growth a gas which is indicated by the gross appearances of swelling, blisters and a crackling sound on pressure over an area near or surrounding the injury (Ford, 1915: 142).” (Birincisinin sebebi büyüyerek ve kaba bir görünümle şişerek, kabarcıklarla, çıtırtılı bir sesle ve yaranın üzerinde veya etrafına baskı yaparak kendini gösteren bir gazdır.) bilgisine yer vermiştir. Çıtırtılı (crackling) ifadesine makale metni içerisinde yer verilmemiştir.

Bunun sonucunda ayaklarda ve baldırlarda şişme meydana gelmektedir. Birinci Balkan Savaşı'nda Osmanlı Ordusu'nda bu vakaların oldukça fazla olduğunu belirten yazar, Türk köylüsünün normalde çarık giydiğine ve kendisine ayakkabıyla spiral tozluk verildiğinde bunların kullanımıyla alakalı hiçbir fikrinin olmadığına değinmektedir. Askerlerin kötü teçhizata sahip olmaları, çoğu zaman ıslak, çamur ve kum dolmuş ayakkabılarla yürümek zorunda kalmaları nedeniyle ayaklarının tahriş olduğunu, buna bağlı olarak da ayağın şiştiğini ve tozlukların ayaklarını sıkıya başladığını ifade etmektedir. Ford, tozlukların uzun süre ayakları sıkması sonucunda kan dolaşımının önce kısmi olarak sonra da tamamen engellendiğini, buna bağlı olarak da kangrenin önce ayak parmaklarının uçlarında başladığını ve durum devam ederse giderek bacağı doğru yayıldığını belirtmiştir. Kendisinin bizzat şahit olduğu iki vaka ile ilgili verdiği bilgiler şu şekildedir: "Benim vakalarımın birinin güvenilir hikâyesinde şöyle bir olay vardır. Vakamıza konu olan kişi gündüzleri yağmur altında çamur üzerinde yürürken ayakkabılarını üç ila dört hafta boyunca giymiş ve geceleri de bir sığınağı olmadan uyumuştur. Çünkü ayakkabılarını kapalı bir yerde çıkaracak düzgün ve gerekli bir fırsatı bulamamıştı. Başka bir vakada asker devamlı yürütüldüğünü ve subayının ayakkabısını çıkarmasına engel olduğunu, çünkü devamlı yürümeye hazır olması gerektiğini söylemişti. Ayakkabıları iki haftadan daha fazla bir süre boyunca çıkarılmamıştı (Ford, 1915: 146)." Bu vakaların genellikle mikrop kapmamış durumda olduğunu ve doğru tedavi edilirse cerrahın da küçük bir müdahalesiyle tedavi edilebileceğini belirtmektedir. Ancak bu vakaların çoğunda cerrahî acelecilik veya diğer tavsiye edilmeyen yaklaşımlar nedeniyle gereksiz organ kesmelerinin meydana geldiğini, sıradan bir cerrahî tür olan kangrenle karıştırıldığını ifade etmektedir. Hatta organları kesilen bazı vakaların mikrop kapmalarından dolayı da hayatlarını kaybettiklerini iddia etmektedir. Ford'a göre "Bu hastalık tabiat sayesinde ve temizliğe gösterilecek az bir dikkatle eş zamanlı olarak muhtemelen tedavi edilebilirdi (Ford, 1915: 146-147)."

Ford'un şahit olduğu kangren türlerinden bir diğeri kan damarlarının büzülmesinden kaynaklandığını düşündüğü "vaso-motor kangreni" (vaso-motor gangrene) olarak isimlendirdiği kangren çeşididir. Yazarın ifadesine göre, bu kangren çeşidinde damarların büzülmesine yüksek bir patlayıcının sebep olduğu sarsıntının beyin üzerinde yarattığı tesir neden oluyordu. Ford eserinde bu duruma dair şöyle bir olay aktarmaktadır: "Bir asker büyük bir patlayıcının tesiri ile bilincini yitirmişti. Kendi anlattığına göre, patlama askeri metrelerce ileri fırlatmış, üzerini toprakla örtmüş ve vücudunu da yara bere içinde bırakmıştı. Fakat açık yarası yoktu. Yavaş yavaş bilinci açıldıktan sonra elleri ve ayakları uyuşmuş ve giderek kangrenleşmişti. Bunlar olurken de el ve ayaklarının değişik parçaları kesilmiş, talihsiz kurban sadece gövdesiyle ile baş başa kalmıştı. Bir eli yalnızca kendini besleyecek kadar tutma gücünü sağlayan parmak kalıntılarına sahipti ve her iki bacağı da diz altından kesilmişti (Ford, 1915: 147)."

4 Sonuç

Yirminci yüzyıl savaşların muhtevası ve meydana geliş şekliyle ilgili yeniliklerin görüldüğü bir asır olmuştur. Bu yüzyıla kadar iki ordunun karşılaşması şeklinde cereyan eden meydan savaşları, dikenli tel ve mitralyözün muharebe alanlarında kullanılmasıyla birlikte yerini siper savaşlarına bırakmıştır. Bazı kaynaklara göre, Birinci Dünya Savaşı'nın provasını olarak nitelendirilen Balkan Savaşları (1912-1913) yirminci yüzyılda Avrupa'nın ilk büyük savaşı olarak görülmektedir. Bulgaristan, Sırbistan, Yunanistan ve Karadağ'ın oluşturduğu Balkan İttifakı, kısa süre öncesine kadar bir parçası oldukları Osmanlı Devleti'ne savaş açmışlar ve tarihi emellerine ulaşabilmek için kendilerine, Türkleri Balkanlar'dan atmayı hedef olarak seçmişlerdir. Bu noktada Trablusgarp'ta Osmanlı Devleti'nin İtalya ile savaş halinde olması, ülkenin birçok yerinde meydana gelen isyanlar, siyasi çalkantılar gibi iç ve dış sorunlar Balkan devletlerinin işini kolaylaştırmıştır. Avrupalı büyük devletlerin diplomatik çabaları netice vermeyince, 17 Ekim 1912'de fiilen başlayan Birinci Balkan Savaşı, Osmanlı Devleti'nin Balkan Devletleri karşısında beklenmedik bir yenilgi almasına ve Midye-Enez hattının batısında kalan bütün Balkan topraklarını kaybetmesine neden olmuştur. İkinci Balkan Savaşı'nda Edirne geri alınsa da 500 yıldır Türk hâkimiyetinde olan coğrafya kaybedilmiştir. Savaşın kaybı yalnızca sınırların daralmasına anlamına gelmemiştir. Osmanlı egemenliğinde iskân edilen ya da zaman içerisinde Müslüman olan bölgenin yerli ahalisinin de büyük kısmı Anadolu'ya doğru göçmek, vatan bildikleri toprakları terk etmek zorunda kalmıştır.

Savaş çoğu zaman siyasi sınırların değişmesine neden olan zaferler ya da hezimetler olarak siyasi tarih kitaplarında yer alsın da, göç hadisesinde de görüldüğü gibi içinde büyük trajediler barındıran bir olay olarak görülmelidir. Savaşın çoğu zaman gündeme getirilmeyen trajik taraflarından birisi de ölüm ve yaralanma hadiseleridir. Organize şiddetin en güçlü şekilde ortaya çıktığı yer olan savaşlarda salgın hastalıklardan dolayı ya da silahla yaralanarak hayatını kaybedenler çoğu zaman istatistiki veriler olarak ancak kitap yapıtlarında kendilerine yer bulmaktadır. Yine ateşli silahların getirdiği büyük yıkıma paralel olarak savaş alanında uzuvlarını bırakanlar da yalnızca yaralı olarak nitelendirilmektedir. Bu açıdan savaşın sıhî yönü çok defa görmezden gelinmektedir. Clyde Sinclair Ford, Balkan savaşlarının sıhî yönünü değerlendiren nadir yazarlardan birisidir. ABD Ordusu'ndaki askeri tabiplik vazifesi, uzmanlık alanının cerrahlık olması,

biraz da tesadüflerin sonucunda Birinci Balkan Savaşı başladığında hastalık izninden dolayı Avrupa'da bulunması, yaklaşık bir buçuk yıllık bir süreçte savaş meydanlarında yaralanan askerleri tedavi etmesi için kendisine fırsat sağlamıştır. Ford, Osmanlı askerlerine Taşkılla Hastanesi ve Ayastefanos'ta bulunan Kolera kampında, Bulgar askerlerine ise Makedonya sınırındaki Tahliye Hastanesi'nde hizmet vermiştir. Vazifesi esnasında şahit olduğu vakaları "Balkan Savaşları: Fort Leavenworth Ordu Hizmet Okullarında Yapılan Bir Dizi Ders" adlı eserinde aktarmış, salgın hastalıklardan, tüfek ve şarapnel yaralanmalarına ve kangren çeşitlerine kadar, ancak uzman bir tabibin aktarabileceği meseleleri önce ABD Ordusu'nda bulunan subaylara, eserinin yayımlanmasıyla da okuyucu kitlesine aktarmıştır. Bu çalışma hazırlanırken İngilizce yayımlanmış ve hakkında doğrudan Türkçe bir çalışma yapılmamış, Clyde Sinclair Ford tarafından kaleme alınan "The Balkan Wars: Being a Series of Lectures delivered at the Army Service Schools, Fort Leavenworth" başlıklı eseri merkeze alınarak Balkan Savaşları'nın sıhî yönü izah edilmeye çalışılmıştır. Böyle bir çalışma tıp ilmine hâkim, tıp tarihi konusunda uzman bir bilim insanı tarafından kaleme alınmış olsaydı, şüphesiz çok daha kapsamlı ve tatmin edici olacaktı. Ancak en azından Türkçe literatüre böyle bir katkı sunmanın faydalı olacağına ve bundan sonra konu üzerine yapılacak çalışmalarla eksikliklerin giderileceğine inanıyoruz.

5 Kaynaklar

Arşiv Belgeleri

National Archives Record Administration

Turkey: Records of the U.S. Department of State, 1802-1949: Records of the Department of State Relating to Internal Affairs of Turkey, 1910-1929.

T.C. Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı, Osmanlı Arşivi (BOA)

Bab-ı Alî Evrak Odası: BOA, BEO,4074/305528. (6 Ramazan 1330)

Abd Senato - Kongre Tutanak ve Raporları

"Maj. Clyde S. Ford", *House Of Representatives*, 63d Congress 2d Session, Report No. 1053, p. 1-3.

Telif ve Tetkik Eserler

Andonyan, A. (2002). *Balkan Savaşı*. (çev. Zaven Biberyan). İstanbul: Aras Yayıncılık.

Atatürk, M. K. (1989). *Nutuk*, I. Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi.

Baird, W. R. (1914). *Betas of Achievement: Being Brief Biographical Records of Members of the Beta Thetapi who Have Achieved Distinction in Various Fields of Endeavor*, New York: The Beta Publishing Co.

Erim, N. (1953). *Devletlerarası Hukuku ve Siyasi Tarih Metinleri*, I. Ankara: Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Yayınları.

Ford, C. S. (1915). *The Balkan Wars: Being a Series of Lectures delivered at the Army Service Schools, Fort Leavenworth*, Kansas: Press of The Army Service Schools.

Ford, C. S. (1915?). *The Care Of The Wounded in The Balkan Wars. Ft. Leavenworth*, Kansas: Press of the Army Service.

Ford, C. S. (1915a). *The Care Of The Wounded in The Balkan Wars. The Survey*. XXXIII(14). 367-370.

Ford, C. S. (1916). *Gunshot Roentgenograms: A Collection of Roentgenograms Taken in Constantinople During the Turko-Balkan War, 1912-1913, illustrating Some Gunshot Wounds in the Turkish Army*, Washington: Government Printing Office.

Gibbons, H. A. (1915). *The New Map of Europe (1911-1914)*, London: Duckworth & Co. Henrietta Street.

Karal, E. Z. (1995). *Osmanlı Tarihi – İkinci Meşrutiyet ve Birinci Dünya Savaşı (1908-1918)*, IX. Ankara: TTK Basımevi.

King, W. E. (1931). *Gas Bacillus Infection in Civil Life. The American Journal of Surgery*, 14(2). 460-471.

Macar O. D. (2010). *Balkan Savaşları'nda Salgın Hastalıklar ve Sağlık Hizmetleri*, İstanbul: Libra Kitap.

Obituaries. *The Military Surgeon*. (1954). 114(3). 249.

Şen, D. (2004). Gülhane Askerî Tıp Fakültesi Genel Cerrahi Anabilim Dalının Tarihçesi. *Ulusal Cerrahi Dergisi*, 21/2. 163-167.

Türk Silâhlı Kuvvetleri Tarihi (1908-1920). (1996), III(6), Ankara: Genelkurmay Askerî Tarih ve Stratejik Etüt Başkanlığı Yayınları.

Extended abstract

This study was prepared to evaluate the war-related observations of the US military physician Clyde Sinclair Ford, who took part in the Balkan Wars lasting between 1912 and 1913. Even though many studies have been written about the causes of the Balkan Wars, the war process, military and political evaluations, studies on the health aspects of the war, such as the medical conditions during the war, epidemics, war injuries, are very limited. The study by Ford, which is titled as "The Balkan Wars: Being a Series of Lectures Delivered at the Army Service Schools, Fort Leavenworth" is important in this respect. As a military doctor, Ford was personally involved in the treatment of Ottoman and Bulgarian soldiers and made determinations based on his observations about the medical conditions of the battlefield.

Document analysis, one of the qualitative research methods, was applied in this study. The document used in the study is the study of Clyde Sinclair Ford, titled as "The Balkan Wars: Being a Series of Lectures Delivered at the Army Service Schools". The study is a book version of a total of five lectures on the Balkan Wars, which the author gave to US

officers at Fort Leavenworth Army Service Schools, Kansas. Ford first presented general information about the Balkan Wars in his study. In addition to this information, since he was involved in the treatment of wounded soldiers serving in the Ottoman and Bulgarian armies, he provided extensive coverage to his testimonies on this subject. The main original aspect of his work is the medical observations of the war period. In the study, initially, arrival of Ford in Europe and the places where he was during the war were revealed through the information given by himself and the data obtained from other sources. Then, parts of the study were subjected to a general evaluation. Lastly, the medical observations by Ford during the war were examined.

Much as the war is often included in the political history books as victories or defeats that cause the political borders to change, it should also be seen as an event that contains great tragedies, as seen in the migration incident. One of the tragic aspects of the war that is often not brought to the agenda is the incidents of death and injury. Those who lost their lives owing to epidemics or gunshot wounds in wars, where organized violence is the strongest, are often represented only in the pages of books as statistical data. Moreover, in parallel with the great destruction caused by firearms, those who left their limbs on the battlefield are only described as injured. In this regard, the medical aspect of war is often overlooked. As mentioned before, Clyde Sinclair Ford is one of the rare authors who evaluated the medical aspect of the Balkan wars. In addition to some coincidence, his duty as a military doctor in the US Army, his specialty being a surgeon, and his being in Europe on sick leave when the First Balkan War started provided him with the opportunity to treat soldiers injured on the battlefields for a period of about one and a half years. Ford served the Ottoman soldiers at the Taşkışla Hospital and the Cholera camp in San Stefano, and the Bulgarian soldiers at the Evacuation Hospital on the Macedonian border. In his study titled as "The Balkan Wars: Being a Series of Lectures delivered at the Army Service Schools, Fort Leavenworth", he narrated the cases witnessed by him during his duty. He first conveyed such issues that only an expert physician could convey as epidemic diseases, rifle and shrapnel injuries, and types of gangrene to the officers in the US Army, and then to the readers through the publication of his study. While preparing this study, the medical aspect of the Balkan Wars was tried to be explained by centering on the study titled as "The Balkan Wars: Being a Series of Lectures delivered at the Army Service Schools, Fort Leavenworth" by Clyde Sinclair Ford, which was published in English and there was no direct study in Turkish about it. If such a study had been written by a scientist who is well-versed in the science of medicine and who is an expert in the history of medicine, it would undoubtedly be much more comprehensive and satisfying. However, it is believed that at least making such a contribution to the Turkish literature will be beneficial and that the deficiencies in this study will be eliminated thanks to the future studies to be conducted on the subject.